

SZEMLE

Kiss Jenő: Libraries in Hungary. (Transl. Dániel SZÉKELY.) [Ed.] Association of Hungarian Librarians. Bp. 1972. 58 l.

A magyar könyvtárakat angolul, valamint oroszul és németül is (Ene Kiss: *Biblioteki Vengrii*. 53 l.; Jenő Kiss: *Die ungarischen Bibliotheken*. 58 l.) ismertető kiadvány az IFLA 1972. évi budapesti konferenciájára érkezők tájékoztatására készült. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének és más magyar szervezetnek az érdeme, hogy a nemzetközi találkozót a kölcsönös megismerés jegyében hasznosították. A magyar könyvtárosok GOMBOCZ István: *A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA-FIAB)* c. — ugyancsak a budapesti konferencia alkalmából megjelentetett — kiadványából ma már többet tudnak e Szövetség közelebbi céljairól, múltjáról, eredményeiről, jövőbeli terveiről. A külföldi egyesületek tagjaiként hozzánk érkező kollégáink pedig a magyarországi könyvtáros találkozón és a konferencia időszakában szervezett könyvtári látogatásokon szerzett személyes tapasztalatokon túl, írásos tájékoztatói lehetőséget is kaptak a könyvtárainkat bemutató, Kiss Jenő által szerkesztett kiadvány kézhezvételével. Pontosabban: nem is annyira a magyar könyvtárak, hanem a magyarországi könyvtári rendszerbe foglalt intézmények kalauza, a könyvtári rendszer bemutatása, leírása inkább ez a munka.

Régi hiány pótlására hivatott, mert mind ez ideig sajnálatosan kevés a magyar könyvtárügyről szóló idegen nyelvű áttekintés. Tudományos könyvtáraink és szakkönyvtáraink alapvető adataira a külföldi könyvtáros vagy könyvtárhasználó eddig is könnyen rálelt a közismert nemzetközi segédeszközökben (pl. *The World of Learning*), de az egész magyar könyvtári apparátus összefüggő rendszerének, történeti alakulásának, szocialista jellemzőinek bemutatását eddig nélkülözte, így közművelődési könyvtárainkról, azok hálózati típusairól kevesebb ismerete lehetett.

→ A szerzőnek nem kis nehézséget jelenthetett a történeti bevezetés tömör összefoglalása, a fejlődés adatokkal alátámasztott leírása. Egy következő kiadás minden bizonnyal felhasználja majd (a hazánkban járt, a konferencián részt vett külföldi könyvtáros máris hallhatta) MÁTRAI László akadémikus IFLA-konferencián elhangzott előadásának azt a részét, amely a magyar könyvtárügy fejlődését az általános európai, a különleges kelet-európai és a sajátosan, individuálisan magyar történeti feltételek eredményeként mutatta be. Kiss Jenő — bár nem ragadta meg elég érzékletesen, nem emelte ki kellően a társadalomtörténeti nagy csomópontokat — következetesen végigkísérte a könyvtári fejlődés vonalát; jelenünkhöz közeledve mindig részletesebben.

A Könyvtárak a mai Magyarországon c. fejezetben helyesen gondolt arra, hogy a könyvtárak nem elszigetelten léteznek a társadalomban, így külön utalt a tájékoztatás és a könyvtárak, illetve a könyvtár és a közművelődés viszonyára. Egyetérthetünk azzal is, hogy e sorrend után csavart egyet a tárgyalás menetén: a nemzeti könyvtár bemutatása után a közművelődési könyvtárakat vette előbbre, folytatta az iskolai könyvtárakkal, a felsőoktatás könyvtáraival, majd végül a szakkönyvtárakra kerítette a sort. A szerző helyeselhető művelődéspolitikai felfogását tükrözi ez a tárgyalási mód.

Az egyetemi könyvtáraknak ebbe a sorba állítása, mintegy az iskolai intézmények folytatásaként való kezelése, részben háttérbe szorította e könyvtáraknak a tudományos kutatás alátámasztásában ténylegesen elfoglalt helyét, az országos jellegű tudományos szakkönyvtárak rendszerében betöltött funkcióját, az országos szakirodalmi információs ellátásban kivívott szerepét, részben pedig következetlenséget eredményezett a kiadvány szerkezetében: mert közülük néhányat, a szakegyetemek könyvtárainak egy részét, a szakkönyvtárak fejezetébe sorolta.

Kiss Jenő tájékoztató kiadványa hitelesebb, maibb képet rajzolt volna könyvtári ellátási szisztémánkról, a szerkezeti megoldást is jobban megtalálta volna, ha tudományos könyvtáraink tevékenységének egy korszerű, az 1956-os törvényt már meghaladó új vonását, a gyűjtőköri munkamegosztást jobban előtérbe állítja. Több-ször utal ugyan rá, de megítélésünk szerint a *Szakirodalmi kataloz (Tudományos és szak-könyvtárak gyűjtőköri kódexe) 1969. c.* kiadvány által kodifikált szabályozás, még inkább a gyakorlat sokkal jelentősebb vállalkozás, mint ahogy ez a tájékoztatóban tükröződik. A könyvtárügy fejlődése szemszögéből nézve is jellemző vonás, az egyes könyvtárak gyűjtési profiljának bemutatásában is elmaradhatatlan sajátosság.

Ha az egyes intézménytípusokba sorolás, a tiszta szerkezet akadályokba ütközött, akkor egy mutató — a legegyszerűbb megoldással — könnyíthette volna az egyes könyvtárak leírásának visszakeresését.

A kiadvány technikai szerkesztéséről és külső megjelenítéséről szólva: a statisztikai táblázatok hasznos kiegészítést jelentenek, az illusztrációs anyag igen jól válogatott, a betűtípus, nyomás lehetne vonzóbb, a kötés (fűzés) a tartalomhoz, a kiadvány céljához képest méltatlanul gyenge minőségű.

HAVASI ZOLTÁN

Bak János: Magyarország könyvkiadása 1945—1969. Statisztikai alapadatok. Bp. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1970. 202 l.

Bak János már hosszú idő óta fontos kézikönyvet ad ötvenként közre: részben a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott forrásokra, részben saját adatfeltárássaira támaszkodva, a magyar könyvkiadás legjellemzőbb adatait foglalja össze. Első ízben a felszabadulás utáni könyvkiadás első tíz évének összefoglalását vehettük kézbe, majd ennek bővített, módszereiben is továbbfejlesztett 15, ill. 20 éves változatát. A legutóbb megjelent kötet már 25 évet fog át — a magyar kulturális élet talán eddigi legmozgalmasabb negyedszázadát.

Az alcímben megjelölt „alapadatok” a megjelent kötetek számára, terjedelmére (A5 ívben) és példányszámára vonatkoznak, kiegészítve ezt az átlagterjedelem, ill. átlagpéldányszám közlésével. E néhány valóban „alapadatot” a szerző igen sokféle szemszögéből vizsgálja, a különböző táblá-

zatok számtalan variációs lehetőségét vonultatva fel. Míg az első kiadásban 96 táblázat szerepelt, ezúttal 214-et kapunk. A bővülés elsősorban abból adódik, hogy a könyvkiadás témakörök szerinti tárgyalása bővebb, differenciáltabb szakcsoportosítás alapján történik. Több szempontú a szépirodalom feltárása is — az egyes műfajok adatait külön is kielemez — és gazdagabb a fordításokkal foglalkozó rész. Teljesen új fejezet (csak az utolsó tíz évre vonatkozóan) a fordított művek szerzőinek nemzetiség szerinti részletes bemutatása, éves bontásban is. Bár itt az anyag már annyira elaprózódik, hogy a számok önmagukban keveset mondanak. Tájékoztatósság kellenének a nevek és a címek is, de ez már nem a statisztika, hanem a bibliográfia feladata lenne.

Bak János könyvének adatai szemléletesen bizonyítják, amit a könyvtárosok és a kultúrstatistikával foglalkozók már régóta tudnak: a „könyvkiadásban” többé nem a hagyományos értelemben vett könyvek játsszák a főszerepet. A „kiadványok” áradatában a „könyv” már csak egy kiadványfajta a többi között, mellette egyre nagyobb szerep jut pl. a jegyzetnek, a „vegyes kiadványoknak”, a füzetnek (brosúrának). Az irodalmi érték nélküli „vegyes kiadványok” gyakran terjedelmes, sőt nemegyszer igényes nyomdai kivitelű nyomtatványainak száma egyre nő. (Prospektusok, menetrendek, egyéb alkalmi kiadványok, az egész ún. „vállalati irodalom”). Elkülönítésük a könyvektől nem is történhet formai jegyek, hanem csak tartalmi ismerv alapján. A legújabb nemzetközi gyakorlatnak megfelelően viszont egyes sokszorosított kiadványokat is a „könyvek” kategóriájába sorol a szerző nagyon helyesen, mivel ezek tartalmukban testesítik meg a „könyv” hagyományos értelmezésének kritériumát. Így lesz érthető az az adat, hogy 25 év kiadványainak csak 17,9 százalékát teszik ki a könyvek, mellettük legtöbbször a jegyzet (36,2%), különlenyomat (16,9%) és füzet (13,4%) — a többi vegyes kiadvány, zenemű, kép, térkép.

A nemzetközi könyvstatistikának megfelelően Bak János a 48 oldalon felüli nyomtatványokat fogadja el könyvnek, a fent említett tartalmi követelményeket szem előtt tartva. Ez részben ellentétben van régebbi, 1965 előtti adataival, amelyekben még 64 oldal a füzet felső határa. A korábbi évekkel való összehasonlítást ez némileg bizonytalanná teszi, mégis egyet kell értenünk ezzel a megoldással, hiszen hazai adataink csak így lesznek összevethetők, ill. beilleszthetők a nemzetközi statisztikai kimutatásokba. Sajnáljuk és hiányoljuk is, hogy művét a szerző ezúttal nem látta el

elemző és értékelő bevezetővel, s elhagyott olyan táblázatokat is, amelyeket az előző kötetben még közölt. Akkor érdekes kimutatást olvashattunk pl. a nem élő magyar írók 1945—1964 között kiadott műveinek számáról. Megtudhattuk, hogy MÓRICZ Zsigmond vezetett, őt követte JÓKAI, MIKSZÁTH, MÓRA. Irodalmi közízlésünk alakulásáról az utolsó öt év hasonló statisztikája bizonyára tanulságos összefüggéseket tárt volna fel. Az előző kötet arról is tájékoztatott, hogy pl. kik azok a magyar írók, akik egy művel 200 000-en felüli példányszámot értek el. Klasszikusaink közül ezzel csak ILLÉS Béla és FEJES Endre dicsekedhettek. A csak számokat tartalmazó táblázatok eluralkodása kétségkívül néhány érdekes színponttól fosztotta meg a kötetet.

Komoly gazdagodás viszont a fordításokkal foglalkozó rész bővülése és a magyar szerzők külföldön megjelent fordításainak feltárása az *Index Translationum* adatai alapján. Nem mulaszthatjuk el annak kiemelését sem, hogy — az előző kötetekhez hasonlóan — BAK János most is regisztrálja a könyvek és füzetek jelleg szerinti csoportosítását (tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom, szépirodalom, ifjúsági és gyermekirodalom, tankönyvek). Ez a nemzetközi könyvstatisztikában — talán a határesetek megítélésének nehéz volta miatt — általában nem szokásos, pedig rendkívül értékes információkat jelent. Szemléletes, jó gyakorlat, hogy a háború előtti utolsó békeév adatait összehasonlítással sok helyen feltünteteti.

BAK János műve a könyvvel, tágabb értelemben a kulturális kérdésekkel foglalkozók számára alapvető segédkönyv. Táblázatainak precizitása, az adatok csoportosításának változatossága, minden, a könyvvel kapcsolatos vizsgálódás kiindulópontjává teszi.

SOMKÚTI GABRIELLA

Markarjan, E.: A marxista kultúraelmélet alapvonalai. Bp. 1971. Kossuth K. 175 l.

A kis terjedelmű, de rendkívül alapos, tartalmas mű egy szélesebb körű munka része (*A társadalmi élet rendszerezett vizsgálatának módszertani problémái*, Moszkva 1967. — oroszul). Ebben a műben a szerző a kultúra elméletének két problémakörét vizsgálja. Az első rész a kultúrát mint a valóság sajátos jelenségét határozza meg, kidolgozza és rendszerezi a kultúra különböző aspektusokból megalkotott tudomá-

nyos fogalmait. A második rész a kultúr-történeti tipológia elméleti problémáit tisztázza.

A Bevezetés élesen elhatárolja egymástól — legalábbis fogalmilag és a tudományos rendszertan szempontjából — a történelmi materializmust és a történelmi materialista szociológiát. Ezt a két fogalmat, ill. tudományterületet a marxista elméletírók korábban igen gyakran összekeverték. A szociológia elméletén belül megkülönbözteti — az emberi cselekvés *kollektív* szubjektuma alapján — a szociális rendszer (mint a társadalmi élet egésze) elméletét a társadalmi csoportok elméletétől, s hozzájuk rendeli harmadikként — az emberi cselekvés *egyéni* szubjektumának megfelelően — a személyiségelméletet. A kultúra elméletének tárgyát eszerint „a különböző társadalmi csoportokra és a személyiségre jellemző specifikus tevékenységi módok”, valamint „a tevékenységet megvalósító különböző eszközök és mechanizmusok” (10) alkotják. A könyv csak a szociális rendszer elméletéből kiindulva tárgyalja a kultúra elméletét. Kitér a társadalom és kultúra fogalmainak viszonyára a mai nyugati társadalomtudományokban, e fogalmaknak a megismerésben betöltött szerepére s a kultúra axiológista és empirista fogalmának bírálatára. A kultúrát mint az emberi létezés általános *módját*, mint az emberi tevékenység *módját*, s mint e tevékenységnek különböző termékeiben tárgyi-*eredményét* határozza meg. Kifejti, hogy „a kultúra szolgáltatja a cselekvések megszervezésének és koordinálásának eszközeit a különböző társadalmi csoportokba egyesült egyének számára. Az a közvetlen mechanizmus pedig, amely ezt a szervezést biztosítja, az egyének viszonyainak és viselkedésének *intézményesítése* a tevékenység különböző *szféráiban*” (57). A szerző bebizonyítja, hogy ily módon a kultúra egyenlő az emberi tevékenység aktív-alkotó jelle-gének kifejezésével. A tevékenység megvalósulásának módja magában foglalja a specifikus mechanizmusok és eszközök *összeségét*, az anyagi termelés „mechanikai” eljárásait és eszközeit éppúgy, mint a szervezetieseket (intézményeket) és a szimbolikusakat (jelrendszereket). MARKARJAN — VIGOTSKIJ nyomán — hangsúlyozza, hogy az utóbbiak használatának „ugyanolyan jelentősége van a pszichikai folyamatok irányítása szempontjából mint az eszközhasználatnak az anyagi világ feletti uralom szempontjából” (72), s nélkülözhetetlen szerepe van az egész tevékenység folytatásához szükséges információ felhalmozásában, feldolgozásában és átadásában.

A kultúratörténeti tipológia problémájához c. második rész értékes elmélet-mód-

szertani megfontolásokat tartalmaz a történelmi általánosítás típusairól, a történettipológiai fogalmak logikai szerkezetéről és osztályozásáról (ill. rendszeréről), a társadalomtörténeti rendszerek tanulmányozásának összehasonlító-tipológiai, illetve összehasonlító és elvont-analitikus módszeréről.

A művet a marxizmus dogmatikus fel fogásának elvetése, az idealista nézetek ellen folytatott világos, meggyőző érvelés, a nyugati társadalomtudomány pozitív eredményeinek felhasználása s a saját álláspont logikus, szisztematikus kifejtése jellemzi.

SZILI JÓZSEF

Gombocz István: A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA—FIAB). (Közread. a) Magyar Könyvtárosok Egyesülete — Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1972. 124 l.

1972 őszén nemzetközi könyvtári és dokumentációs konferenciákat rendeztek Budapesten, s közöttük az IFLA (a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) közgyűlését is. A sajtó, a rádió és a televízió részletesen foglalkozott a közgyűlés eseményeivel, anélkül azonban, hogy a nagyközönségnek kifejtse: voltaképpen mit rejt e rövidítés. Minthogy a „széles nagyközönségben” belül a különböző könyvtári intézményekben dolgozó munkatársak tájékozottsága sem egyenletes éppen az ilyesféle szervezeti, különösen nem nemzetközi egyesületi kérdésekben, feltétlenül helyesíthető, hogy GOMBOCZ István összeállította s a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központja révén sokszorosítva meg is jelentette a nemzetközi szövetség történetének, kongresszusainak, tevékenységének krónikáját, bemutatta szekcióit és bizottságait, a nemzetközi egyesületeket s végül az IFLA kiadványait is összegezte.

Hasznos könyv megjelenéséről adhatunk hát hírt, s reméljük, hogy nyitott kapukat döngetünk híradásunkkal: már minden könyvtárban megtalálható a kiadvány. Különbön ugyanis mi értelme lett volna GOMBOCZ István nagy munkájának?

Mert rendkívül alapos munkát végzett. Nemcsak vázolja az IFLA „távolabbi és közelebbi múltját”, tehát megalakulásának és terebélyesedésének krónikáját, hanem 1955-től részletesen tárgyalja az egyes közgyűlések anyagát, s ezen az úton be tudja

mutatni azt a sok nehézséggel, akadállyal teli utat, amit egy nemzetközi szervezetnek le kell győznie ahhoz, hogy tevékeny és tevőképes testületté váljék. Ezután az IFLA működésének fő vonásai rajzolódnak plasztikusan az olvasók elé: az alapszabályok után a tagság feltételei, a közgyűlések és különböző bizottságok működése, a szövetség pénzügyei és más nemzetközi szervezetekhez kapcsolódó szálak tisztázódnak a kiadvány oldalain, míg hazánk részvételéről szól a fejezet befejező szakaszában. Az olvasó száraz felsorolást vár, s többet kap: a korrekt tények közlésén túl egy-egy hasznosítható észrevételt, kritikai megjegyzést, megszívlelendő tanulságot (pl. a nyelvtudás itt is kellően hangsúlyozott fontosságáról!).

Az IFLA a könyvtáros egyesületek nemzetközi szövetsége: soraiban sok jelentékeny könyvtáros egyesület dolgozik, amelyről az éppen nem érintett könyvtáros vajmi keveset tud. Ezért hasznos GOMBOCZ összeállítása az IFLA szekcióiról és bizottságairól. Hiszen ez a nemzetközi szervezet ezekben fejt ki leginkább eredményes munkáját: a modern közművelődési könyvtárak szolgáltatásainak normatíváiról, a gyermekkönyvtárosok és kórházi könyvtárosok munkájáról, a címléírás nemzetközi szabványáról, a központi katalógusok helyzetéről, a könyvtári gépesítés problémáiról — hogy csak néhányat említsünk a jelentősebbek közül. Szerencsés gondolat volt, hogy a lehetőségek határain belül mindehhez megemlíti, ha valamilyen bizottságnak, munkaközösségnek, alkotó kezdeményezésnek vagy megfogant gondolatnak magyar vonatkozása van: egy-egy ismerős név hozza közelebb az egyébként elvontan csengő nemzetközi bizottságokat a magyar olvasóhoz. Korrekt könyv GOMBOCZ István ismertetője, melynek legfőbb értéke éppen tényyszerűségében rejlik.

VÉGH FERENC

Heves megyei sajtóbibliográfia (1838—1970). Eger, 1972. Heves megyei Könyvtár. 158 [2] l.

Az eddigi regionális sajtóbibliográfiák sorát bővíti a fenti mű, amelyet a Heves megyei Könyvtár feldolgozó csoportja állított össze NAGY Józsefné vezetésével. Gondosan tanulmányozták az Országos Széchényi Könyvtáron kívül a négy országos jellegű könyvtár (az Egyetemi, a Fővárosi Szabó Ervin, az Országgyűlési és a Központi Statisztikai) és természetesen a saját

területükön az egri Megyei Könyvtár, az Érseki Könyvtár és a Levéltár anyagát. Még nagyobb lenne a gyűjtők érdeme, ha ezeken kívül bejárták volna megyéjükben azokat a lelőhelyeket (kulturális központokat, iskolák könyvtárait, kiadók, nyomdák működési helyeit stb.), ahol lappanghat sajtótermék — hiszen az lenne a helyi kutatások elsődleges célja és különösen értékelhető eredménye, ha új adatokat, „csemegéket” hozhatnának elő. Sajnos, ez a kiadvány még lelőhely-bibliográfiát sem közöl, így azt sem tudni, hogy a felsorolt periodikák közül melyik hol található, illetőleg melyek találhatóak a megyében.

A kiadvány szerint az első egri újság az 1838-ban indult *Hétilapok* volt (mindenhol helytelenül *Héti Lapok*-nak írva). Majd felvesz ennek későbbi folytatásaként (1847. jan. 1—szept. 30.) *Hétilap II.* jelzéssel (104. tétel) egy periodikát, amelyik számkra ismeretlen. Ellenben valóban volt az elsőnek egy későbbi folytatása (1846. nov. 14-től 1847. jan. 30-ig), de *Egri Hétilapok* címmel, amelynek első számában utalást is találunk a folyamatoságra. A kötet ez utóbbi címet is közli (27. tétel), hibásan *Egri Hétilapok* névvel, bizonytalan és hiányos adatokkal mint önálló, mindentől független lapot. Szinte kizártnak kell azonban tartanunk, hogy ugyanaz a személy (Joó János) ebben a korai időben (1847. januárban!), vidéken, hasonló címmel két lapot is adott volna ki.

Egy-két meglepetésre is akadunk: pl. az Egerben megjelenő *Handabanda* című élelap állítólag nem egyezik a pesti azonos cíművel. Ugyancsak szívesen látnánk az *Egri Vörös Hírlapot*; amelyet a kötet tévesen vett fel 1918. máj. 1-től 1919 helyett, mert belőle csak 1919. júliusból volt ismert két szám. A *Honművész* című „alkalmi lap” a kiadvány szerint 1836, 1838, 1840-ben 59 számban jelent meg (de ekkor miért alkalmi?!), és „1833-ban a *Regélő* melléklapja, Bp.” volt. Ez a tétel tévedés lehet (a *Honművész* mindvégig a pesti *Regélő* társalapja volt), s hiba volt bevenni, mert több ellentmondás forrása lett.

A kiadványon látszik, hogy többen készítették. Főleg a címváltozások kezelésében több következetlenség észlelhető, de a könyvtári kifejezések (mint egyesülés [lásd 127. tétel] vagy beleolvadás [lásd 169. tétel], variáns vagy két kiadás stb.) és helyenként az írásjelek használata (lásd 217. tétel) sem egyértelmű (egyidőben vagy egymás utáni megjelenésről van szó?). Persze egy igen gondos lektori munka ezeket is és az egyéb tévedéseket is korrigálhatta volna. Miután a nyomtatványban észlelt hibákon már nem javíthatunk, kénytelenek vagyunk itt szavá tenni, hogy a

következő hasonló kiadványok hasznosíthatassák az itteni észrevételeket.

A címváltozásoknál észlelt hibák: 1. Nem észrevételezett a változás (a 14. tételnél előbb: *Egri Néplétszám* volt, 41. tételnél utóbb: *Eger*); a 138. tételnél a jelzett változást még további is követte (1965. 2. számtól).

2. Következetlenségek: mindkét címet leírja külön-külön, de a címváltozásra utalás csak az egyik helyen van meg (lásd 79, 142; 220, 253. tételek); mindkét címet leírja, de az indulás kezdete mindkettőnél ugyanaz (lásd 227, 241. tételek); mindkét címet megtaláljuk, de a lap életének adatai félrevezetőek (lásd 76, 187. tételek); csak a második címet írja le (lásd 113. tétel), az első adatai hiányzanak; a második leírt címnél (lásd 30. tétel), az első cím indulási adatát veszi kezdetnek, a kezdő címre csak utal.

3. Utalások körüli bajok: pl. utal valamire (*Bunkó* l. *Kalapács*), de a leírt címnél (*Kalapács*) nemhogy visszautalás nincs, de az első cím leírása sehol sincs, holott szabályszerű címváltozás esete forog fenn; vagy utaló ugyan van, de a leírt címnél a kapcsolatot nem említi (lásd 53—54. tétel között); vagy utal ugyanarra a címre (azaz önmagára!), de címléírás egyáltalában nincs (lásd 152—153. tétel között).

4. Olykor a megváltozott cím az alcímbe keveredett bele (lásd 52, 110, 142. tételek).

5. Nem lehet egy 1932-ben indult lapnak előzménye egy 1919-es tanácsköztársaságbeli lap.

Elírások: 31. tételnél (*Közlöny* helyett *Értesítő* kell); 50. tétel (nem lehet 1918, csak 1919!); 142. tétel harmadik alcímébe került egy két lap egyesüléséből keletkezett cím (címváltozásként kellett volna jelölni, amint a másik címnél [lásd 79. tétel] tették is); 145, 148. tételek (címhiba); 147. tétel utalásában írt cím eltér a 152. címtől; 217. tétel (több hibás, hiányos leírás!); 250. tétel (értelmetlen alcím, így nem szabad rövidíteni!); 255. tétel (rosszul másolt alcím); 92. lapon tárgyalt cím (*Hevesvármegye Hivatalos Közlönye*) ebben a formában sehol másutt a nyomtatványban, de az OSZK-ban sincs; 98. lapon egyik cím (*Gép helyett Csép*) nyomdahibásan került be.

Betűrendi hibák: „Heves” szókezdésű címek helytelen rendje következtében a „Hevesi...” címek „Hevesvármegye” után kerültek! — Azonos címeknél önkényes sorszámozás történt, s ezáltal nemlétező cím született pl. *Tiszafüred I.*, *Tiszafüred II.* (110. lapon); *Hétilap* cím nincs, de hogyan van akkor *Hétilap II?* (104. tétel); azonos címek sorrendjében a megjelenési hely, majd ezután az indulás kezdete a meghatározó tényező (helytelen

tehát a 202—204. tétel és a 105. oldalon: *Mátravidék*).

Hiányoljuk igen sok tételnél a méret-megjelölést, és kifogásoljuk a periodikáknál nem használatos ilyen méretezést: 1—5 r. (133. tétel) vagy 1—12 r. (111. tétel). — Néhol a nyomda feltüntetése is elmaradt, pedig megállapítható (172, 176. tétel).

A kötet végén adott sajtótörténeti vázlat és mutatók (megjelenési hely szerinti, időrendi, névmutató) gyakorlatilag igen hasznosan egészítik ki a bibliográfiát.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Fejér megyei könyvtári Minerva. Összeállította NEMÉNYI László. Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár. 1972. 109 l.

Gyakorlati kézikönyv, adattár, forrásanyag, egy megye könyv-kultúrájának keresztmetszete. Értéke funkciójában rejlik. Tükrözi Fejér megye könyvtár-hálózatát, de — akarva akaratlan — a könyvtárak alapítási évszámaival jelzi a felemelkedés fázisát is. Azzal, hogy pillanatnyi állapotot rögzít (1972-es év), viszonyítási alapul is szolgál.

A megyében — természetszerűen az országban is — az ötvenes évek elején bontakozott ki a könyvtárak telepítése. NEMÉNYI László vállalkozásához ez a körülmény adott legfőbb alapot. A felszabadulással beállott gyökeres változás a könyvtár-kultúra kiterjedését is magával hozta. Ezért munkáját még határozottabb értékűvé teszi az a tény, hogy egy megyén belül a könyvtár-hálózat legkisebb idegvégződését is kimutatja.

A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár Autókönyvtárának 12 820 kötetét például két kölcsönzőben és tizenöt kölcsönző állomáson forgalmazzák. Ezek az állomások könyvkultúránk gyökerei és csúcsai. Joggal elvárhatjuk tehát ettől — az egyébként kifizető szerkesztésű — kiadványtól, hogy a szolgáltatási adatokkal együtt a forgalmazást is következetesen kimutassa.

A régi *Magyar Minerva* (Bp. 1930—31. VI. kötet) — amelynek rendszerét PALDY Róbert számonkéri NEMÉNYI Lászlótól (*Könyvtáros* 1972. nov.) — csak a budapesti fiókkönyvtárak forgalmát jelzi. Értéket, hiszen a harmincas években érdektelen volt a tömegek művelődése, nekünk viszont életadat, a népművelés egyik irányát jelzik a forgalmazási számok. Ez az el-

várás a tanácsi, szakszervezeti és egyéb hálózatba tartozó könyvtárakra erősebben vonatkozik, mint az iskolaiakra és a műszaki könyvtárakra, mert az iskolákban programszerűen kapcsolódik a könyvtárhasználat a tanításhoz, fejlett üzemekben a termeléshez. Ilyenformán mindenféle szervezésű könyvtár állományát a „forgó számok” tehetik teljes értékűvé.

NEMÉNYI László más munkájában híven gondolja ugyan a szellemi felemelkedés ezen „szociális adatait” (*Fejér megyei Könyvtáros* 1972. 1. szám), de a *Minerva* mindig mérföldkő, így feltétlen bele tartozik a könyvek forgalmazása. Bármilyen furcsán hangzik is, az élet stabilitásának, kiegyensúlyozottságának a könyvforgalom egyik észrevétlen mutatója.

A *Fejér megyei könyvtári Minerva* a maga rendszerében pontos és következetes, akaratlanul is többféle létszerű adatot tár fel. A könyvtárak gyűjtőkörei általában meghatározottak, az állomány-ok viszont elégé rapszodikusak. A megye tanácsi hálózatában tíz könyvtárnak van tizezren felüli kötete. A mezőgazdasági hálózatba tartozóknak egyenként a kétezret sem éri el a kötetszáma, viszont fejlett és differenciált könyvtárak segítik a termelést a megye nagyobb üzeimiben (Dunai Vasmű, IKÁRUS, VIDEOTON). Az iskolai hálózatba tartozók közül csak a régi alapításúak állományá haladja meg a tizezres kötet-számot (József Attila Gimnázium, Közgazdasági Technikum, Mezőgazdasági Szak-középiskola). Az általános iskolák 189 könyvtára közül 85 „könyvtár” állományá haladja meg az ezer kötetet. A rapszodikus számokat Fejér megye Gyógyszertári Központi Könyvtára 180 kötete zárja. A beszerzés és szükséglet természetesen nem egyforma, a feltételek is különbözőek. A könyvtári állományok rapszodikus volta nem is annyira a felügyeleti szervek munkájának hézagoltságára, mint inkább az üzemek, intézmények, iskolák, közművelődési fórumok vezetőinek kvalitására vagy annak hiányára vallanak.

A *Fejér megyei könyvtári Minerva* rendszerezése az 1965-ös *Minerva* (országos kiadvány) rendszerét követi. Ez két okból is indokolt: egyrészt — a régi *Minervától* eltérően — a hálózat szerinti rendszerezés a kutatásnak, a szakirányú érdeklődésnek jobban segédkezet nyújt, másrészt a *Helységnevek és intézménynevek betűrendes mutatója* a járatlanabb használót is eligazíthatja a könyvtárak kikeresésében. A népszerűsítő formát és a szakmai igényt egyaránt kielégíti.

TÓTH JÁNOS

A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei. 1972. (Összeáll.: PINTÉR Márta.) [Közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1972. 67 l. (Soksz.)

Folyóiratunk kritikai rovata általában nem foglalkozik forgalomba nem kerülő, sokszorosított formában előállított dokumentumok ismertetésével. Mivel azonban ez a kiadvány — speciális szempontjai ellenére is — a Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság legsajátabb területének egyikét fogja össze, bizonyos mértékig jól helyettesít egy ilyen típusú — de jelenleg hiányzó — áttekintést. Mindezek a körülmények indokolják, hogy ennek az összeállításnak hasznára, egy-két hiányára, s végül lehetőségeire felhívjuk a figyelmet.

A kiadvány célja a kölesönös tájékozódás elősegítése, az átfedések elkerülése, a példányszám-igények és a munkák összehangolása. A jelenlegi összeállítás 187 különböző könyvtárhoz küldött körlevél alapján készült. A visszaérkezett 115 választ a következő módon dolgozza fel a füzet összeállítója, PINTÉR Márta.

Az egyes bibliográfiai tervezeteket, illetve a már megjelent jegyzékek sorrendjét a decimális szakrendben adja. Az egyes tételek közlik a bibliográfiát tervező vagy megjelentető könyvtár nevét, megadják a bibliográfia címét, terjedelmét, annotációban pedig tárgyat és jellegét. Ez utóbbi részletesen tartalmazza az anyag rendezésének szempontjait — illetve amennyiben különböző témákat feldolgozó bibliográfiáról van szó — a témák teljes jegyzékét is. Közlik a kézirat várható elkészülésének dátumát, a tervezett példányszám adatait, illetve a megjelenés időpontját. Az adatokkal jól bányó kiadvány választ ad olyan gyakorlati jellegű kérdésekre is, mint pl. ingyenes vagy árazott kiadványról van-e szó, meg lehet-e rendelni más könyvtárak által is. Egyes esetekben, ahol ez szükséges, megjelöli az igénybejelentés határidejét is. A terjesztéssel kapcsolatos adatok (példányszám, ár, megrendelés) a korábbi kiadványokban nem szerepeltek, felvételük azt mutatja, hogy a hasznos kis füzet iránt komoly érdeklődés nyilvánul meg évről évre.

E sokoldalú technikai leírás mellett több tartalmi érdekesség vonhatja magára a társadalomtudományi kutatók figyelmét. Ezek egy része a rezenszázt élő *helytörténeti bűvárlatok* eredményeként, más részük a *valóságos igények* felismerése következtében alakul lassan kiadvánnyá. A hoszsan sorolható adatok közül *egy-egy írók személyi bibliográfiái* mellett (gondolunk itt pl. ADY Endre, DEVECSERI Gábor,

ILLYÉS Gyula, JÓZSEF Attila, MADÁCH Imre, WEÖRES Sándor stb. életművét és annak vonatkozó irodalmát feldolgozó munkálatokra) újszerűsége miatt különösen említésre méltó még az *Analtikus novellakatalógus* (50.), mely a novelláskötetek szerző és címek szerinti feltárását adja 5000 tételben. A kiadványban való eligazodást a decimális szakoknak megfelelő tárgymutató, rövidítésjegyzék és az adatszolgáltató könyvtárak betűrendes névsora segíti.

Végül néhány észrevétel és javaslat. Nem egészen világos, hogy miért csak egyetlen esetben (55.) közli a füzet a bibliográfia összeállítójának nevét. Tudomásunk szerint pl. „A Magyar Codexek elnevezésű gyűjtemény”-t (16.) CSAPÓDI Csaba állította össze. A beküldött adatok hiányosságait — vagy következetes elhagyással, vagy utólagos pótlással — el kellene tüntetni a szerkesztés folyamán. Javára volna a kiadványnak az is, ha nemcsak összeállítanak, hanem *megszerkesztenék*, azaz PINTÉR Márta és munkatársai a jövőben nem elégednének meg az adatszolgáltatásra felkért könyvtárak *önkéntes* válaszadásával. További program lehetne az is, ha a nyilvántartásba eszentül bekerülnének egyetemi és kutatóintézeti műhelyek is, ahol szintén folynak bibliográfiai munkálatok. Ilyen és efféle távlatok birtokában könnyen túllépne ez a kiadvány az információs célokat szolgáló dokumentum színvonalán, s jó tudományszervezési eszközzé válna.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Semmelweis, Karl: Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts (1582—1823). Eisenstadt 1972. 98 l., 68 t. (Burgenländische Forschungen. Sonderheft 4.)

Első alkalommal került összefoglalásra a fennállása ötvenéves évfordulóját ünneplő Burgenland nyomdászattörténetének legrégebb korszaka. A munkát Karl SEMMELWEIS, a kismartoni Landesbibliothek volt vezetője vezette el. Könyve a vándor nyomdász Joannes MANLIUS mellett felöleli Németkeresztúr, Vimpác, Németújvár, Loréom és Kismarton 16—18. századi nyomdászaira vonatkozó ismereteket. Mindegyikről jól áttekintést nyújtó összefoglalás található a kötetben, amelyhez azután az eddig ismert nyomtatványok leírása járul. A név- és helymutató után valamennyi a szerző számára hozzáférhető nyomtatvány címlapjáról (vagy egy fenn-

maradt lapjáról) készült egész oldalra terjedő reprodukció áll.

Ez utóbbiak igen biztos alapot nyújtanak a nyomtatványok azonosításához, így csak csodálni lehet Semmelweis szorgalmát és szívósságát, aki ezen túlmenően vállalkozott a művek címlapszövegének részletes leírására is. Ez valóban rendkívül nagy munkát jelentett mind a szerzőnek, mind a nyomdának, ugyanakkor számos hiba lehetőségét is rejtette magában.

A könyv illusztris szerzője, a 16. századi vimpáci ferencesnyomda felfedezője (*Magyar Könyvszemle* 1966. 338–344. l.), különösen eredményes és elmélyült kutatókat végzett a 18–19. századi kismartoni nyomdászatra vonatkozólag, amelyhez — e sorok írójának nem kis öröme — éppen a *Magyar Könyvszemle* hasábjain megjelent publikációja (1956. 138–139. l.) is indítékot adott. A 19. század első kismartoni nyomdászáról, Johann Leopold Stotz-ról rövid történeti ismertetőt kapunk, de a kiadványainak jegyzékét sajnos nem.

A hazai 17. századi nyomdászattörténet szempontjából igen figyelemre méltó SEMMELWEIS egyik új megállapítása a lorétomi műhellyel kapcsolatban. Kutatása kiindulópontjául Alfred SITE cikke szolgált (*Magyar Könyvszemle* 1902. 147. l.), amelyben a kivégzett NÁDASDY Ferenc vagyonának 1672. október 24-én készített leltára könyvtörténeti vonatkozásait ismertette. Ezek között szerepelt két munka, amelyet NÁDASDY az esztergomi főegyházmegye használatára a Sopron megyei Lorétóban (Loretto) nyomtatott ki: *Decreta Synodalia Dioecesis Strigoniensis* és *Decreta Synodi provincialis Tyrnaviensis sub Francisco Forgács archiepiscopo celebratae*. Az elsőből 930, a másodikból 750 negyedrést alakú példányt jegyeztek be az említett leltárba. SEMMELWEIS most az utóbbit felismerte az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban őrzött egyik kiadásban, amelyet azután a 77. lapon leírt és a 63. táblán a címlap reprodukciója is közölte. Ennek segítségével tovább folytatható a kutatás.

A SEMMELWEIS által közölt nyomtatvány a *Synodi provincialis decreta, anno MDC Tyrnaviae celebrata* címet viseli, de sem a nyomtatás helyét, ill. idejét, sem annak nyomdászát nem tünteti fel. A szakirodalomból ez a kiadás már jól ismert, mert azt a *Magyar Könyvszemle* (1906. 147–148. l.) és nyomában SZTRIPSKY Hiador (II. 2700/248) már mint 17. századi nagyszombatinak tartott nyomtatványként leírta. Ezzel teljesen azonos nyomdai kivitelben készült az *Acta et decreta synodi dioecesanæ Strigoniensis* egyik kiadása, amely az 1667. évszámot viseli. Ezt már

SZABÓ Károly is ismerte és nagyszombati kiadványként írta le (RMK II. 1109). Így aligha tévedünk, ha ez utóbbit a Nádasdy-leltárban szereplő másik kiadvánnyal azonosítjuk.

Ha mármost mindkettőt — éppen az említett leltár alapján — a lorétomi nyomda termékei közé kívánjuk sorolni, úgy egész sor probléma merül fel. David KRAUS lorétomi műhelyének különben csak két terméke ismeretes és mindkettő az 1670. évszámot hordja (SEMMELWEIS i. m. 76–77. lap és a 61–62. tábla). Ezek közül csak a magyar nyelvű (RMK I. 1108) nyomdai kiállítás szolgálhatott összehasonlítási alapul, mert a másik német nyelvű betűtípusa merőben más. STANKOVICS János művében az A₂a lapon található „A” iniciálé azonos az *Acta et decreta* 78. lapján (K₂b) álló 24 × 24 mm-es kezdőbetűvel, amint ezt a bal oldali belső kereten látható azonos repedések bizonyítják. Az esztergomi főegyházmegye részére készült két kiadvány azonban minden egyébben eltérést mutat az 1670. évi lorétomi nyomtatványtól. Míg az előbbieken a szöveg típusainak (antikva és kurziv egyaránt) húsz sorának magassága 83 (Sztripszky II. 2700/248), ill. 96 mm (RMK II. 1109), addig az utóbbiban (RMK I. 1108) ez 85 mm. De nem csak a méret, de a betűtípusok formája és nagysága is eltérő. A lorétomi kiadvány nyomdai kivitelének színvonala minden vonatkozásban jóval alatta marad a másik kettőben tapasztalhatónak. Ráadásul az 1667. évszámot viselő *Acta et decreta* időben is nehezen fér be a lorétomi műhely működési körébe, amelynek tevékenységéről csak 1670-ből maradt fenn adat. Bár nyilvánvaló, hogy a két esztergomi kiadvány azonos a Nádasdy-leltárban összeírottakkal, a SITE által említett lorétomi eredetnek a nyomdai kivitel — az egyetlen említett iniciálé kivételével — minden vonatkozásában ellene mond. Vizsgálódásomat így kiterjesztettem NÁDASDY pottendorfi kastélyában 1666–1669 között működő műhelyre, amelynek vezetője az antwerpeni Hieronymus VERDUSEN volt. Az említett 1667. évi *Acta et decreta* időben ide tehát pontosan beleillik. Végigvettem tehát a két esztergomi kiadványban előforduló betűtípusokat és könyvdíszeket (öt iniciálé és öt fametszet, amelyek összesen húsz alkalommal szerepelnek). Valamennyi megtalálható volt teljesen azonos kivitelben a datált és pontos nyomdahelyet feltüntetető pottendorfi kiadványokban.

Így tehát leszögezhető, hogy mind a *Synodi provincialis decreta* ... (Sztripszky II. 2700/248), mind az *Acta et decreta* ... (RMK II. 1109) feltehetően időben közel

egymáshoz, tehát 1667-ben, a pottendorfi nyomdában készült. SITTE közlése a NÁDASDY-féle eredetre vonatkozólag tehát megfelel a valóságnak, a lorétomi nyomtatás azonban nem. NÁDASDY kivégzésekor a pottendorfi nyomda már rég nem működött, de az ugyancsak NÁDASDY patronátusa alatt tevékenykedő lorétomi nem sokkal előtte még igen. A leltározáskor tehát joggal feltételezhető olyan tévedés, hogy az évekkel korábban Pottendorfbán készült és nyers ívekben visszamaradt kiadványokat lorétomi nyomdai eredetűnek tartotta.

E kitérő után visszatérve SEMMELWEIS munkájára, meg kell állapítanunk, hogy a *Synodi provincialis decreta* azonosítása a Nádasdy-leltárban szereplő kiadvánnyal teljes mértékben helytálló volt. Ez a gondolatébresztő felismerés vezetett el a két kiadvány pottendorfi eredetének felderítéséhez.

SEMMELWEIS könyve az osztrák könyvtárosszövetség 12. ülésére jelent meg, amelyet 1972. szeptember 6. és 9. között Kismartonban tartottak. Joggal feltételezhető, hogy az átlagosnál több sajtóhiba, ill. pontatlanság a határidőre történő megjelentetés sietségéből adódott, ami azonban nem von le lényegeset ennek a sok fáradságos munka eredményeként elkészült kiadványnak használhatóságából.

BORSA GEDEON

F. R. Bridge: The Habsburg Monarchy 1804—1918. Books and pamphlets published in the United Kingdom between 1818 and 1967. A critical bibliography. London, 1967, School of Slavonic and East European Studies. 82 l.

A Nagy-Britanniában folyó kelet-közép-európai történeti kutatások egyik terméke — és minden bizonnyal további ösztönzője — a Habsburg-monarchia fiatal szakértőjének, F. R. BRIDGE-nek ez a kitűnő bibliográfiája, az Egyesült Királyságban az elmúlt 150 évben a soknemzetiségű birodalom utolsó századáról publikált munkák felsorolása. A szerény külsejű, oktatási célokat szolgáló kiadvány igen hasznos segéd-eszköz a térség múltjának kutatói számára nemcsak azért, mert meglepően nagy számban jelentek meg írások a szigetországban a Monarchiáról, hanem elsősorban annak következtében, hogy a szerző kitűnő történeti minőségű munkákkal pár soros ismertetéseken tömör, találó és egyben instruktív jellemzéseket tudott adni a felvett 649 műről. Illusztrációképpen egyetlen példa: „89. MAHAFFY, R. P. *Francis Joseph I,*

his life and times: an essay in politics. London, 1908, 252 p. Valójában nem életrajz: semmit sem szól a császár magánéletéről. Röviden ismerteti a Monarchia bel- és külpolitikáját 1848 és 1908 között. A szerző járt Ausztriában és Magyarországon, találkozott magyar államférfiakkal. Magyarországi beszámolója jórészt személyes benyomásain alapul, a többi másodlagos forrásokon. Védi a kiegyezést. Függelék: Bosznia története, az osztrák—magyar uralomról kedvező szellemben.”

Ezek a jellemzések teszik BRIDGE művét mintaszerű szakbibliográfiává, a gyakorlatban is jól használható iránytűvé, s talán azt is bizonyítva, hogy igazán jó szakbibliográfiát csak az tud készíteni, aki maga is művelje a szóban forgó tudományágnak, illetve témának.

Az egyes tételek számozva vannak (ezekre hivatkoznak az indexek), a csoportosítás alapelve pedig a művek tárgya, illetve korszaka. Így az egész periódust tárgyaló munkák után jól eltalált korszak szerinti beosztásban, ezen belül betűrendben következik a vonatkozó irodalom. Az életrajzok és memoárok természetesen nehezen illeszkednének be az egyes periódusokba, így különválasztásukkal (a szóban forgó személyek betűrendjében) egyet lehet érteni, azonban kissé erőszakoltnak tűnik, hogy a többi munkát két kategóriában tárgyalja: általános történelem, illetve diplomáciai és katonai történet. Mint minden bibliográfiánál, a siker nem kis mértékben múlik a mutatókon, s BRIDGE itt is jól vizsgázik. Alapnak van egy betűrendes szerzői index, s ezt hasznosan egészíti ki a tárgyalt személyek névmutatója, valamint az első sorban országokat, országrészeket, városokat és népeket figyelembe vevő tárgymutató. Egyetlen fontos — egyben a legfontosabb — szempont hiánya érdemel említést, ami pedig akár a csoportosítás alapja is lehetett volna: a művek megjelenési ideje. Ennek alkalmazása esetében az angliai Monarchia-képről is rövid historiográfiai áttekintést kaptunk volna.

A könyvnek csak egy igen rövid bevezetője (lényegében csupán használati útmutatója) van, s ebből nem derül ki, milyen válogatási szempontok vezérelték a szerzőt, mennyire és milyen téren törekedett teljességre. Fontossági alapon minden bizonnyal, hiszen szerepelnek a bibliográfiában még a párlapos röpiratok is (éppen ez egyik nagy érteke), s olyan munkák is, amelyek szélesebb tárgykörükön belül csak néhány oldalon tárgyalják akár a Birodalom egészét, akár annak egy kisebb alkotórészét vagy egy másik országnak a Monarchiához fűződő viszonyát. A nem szűkkeblű válogatás másik érdeme, hogy

nemcsak a kifejezetten történeti és politikai munkákra terjedt ki, hanem sok földrajzi, néprajzi és egyéb „országismertető” írásra is, amelyeknek jelentős forrásértékük van. Bár terjedelmi okokból érthető, mégis sajnálatos, hogy BRIDGE figyelme csak az Egyesült Királyságra terjedt ki, nem pedig az egész angol nyelvterületre, hiszen a jelentősebb amerikai (sokszor egyidejűleg angol kiadónál is megjelenő) kiadványok hatása már a múlt század Angliájában is számottevő volt.

Nem céloz vadászni a hiányzó tételeket, de néhány fontosabb munka kimaradása talán joggal kérhető számon. Feltétlenül hiányzik FRANCIS PALMER: *Austro-Hungarian life in town and country*. London—New York, 1903; E. and A. R. COLQUHOUN: *The whirlpool of Europe. Austria-Hungary and the Habsburgs*. London—New York, 1907; és A. STOKES: *Hungary*. London, 1909. Sok magyar szerző Angliában megjelent munkája is szerepel a bibliográfiában, de még több hiányzik. (Kérdés, hogy ez a bibliográfiai nyilvántartás hiányosságát jelzi-e vagy a hatás hiányát.) Így például miközben megtalálható REICH Emil magyar irodalomtörténete, hiányzik RIEDL Frigyes sokkal jobb munkája (London, 1906, Heineman), továbbá DUKA Tivadar *Kossuth and Görgei*-je (Hertford, 1898), APPONYI Albert közjogi füzetek (*The juridical nature of the relations between Austria and Hungary*, London, 1904, Boyle-Watchurst), DARÁNYI beszámolója a magyar mezőgazdaságról (*The State and agriculture in Hungary*, London, 1905, Macmillan) és több kisebb pamflet, AJTAY József *The Hungarian question* c. vitairatát pedig tévesen ANDRÁSSY Gyulának tulajdonítja a szerző. Kevésbé jelentős hiba a névmutatóban szereplő Theresa KOSSUTH, aki PULSZKY(NÉ) Teréz lenne helyesen.

A történetírás és a bibliográfia számára egyaránt nagy nyereséget jelentő munkája után nem meglepő, hogy BRIDGE 1972-ben két figyelemre méltó könyvet publikált Ausztria—Magyarországról.

JESZENSZKY GÉZA

Karl Obermann: Die ungarische Revolution von 1848/49 und die demokratische Bewegung in Deutschland. Bp. 1971. Akadémiai K. 72 1. 2 t.

A Német Demokratikus Köztársaság és a magyarországi történészek közös kutatási tervének keretében, BENCZÉDI László szerkesztésében, BEREND Iván előszavával jelent meg Karl OBERMANN (1905. Köln)

neves történészprofesszornak e munkája. A szerző kutatásai középpontjában a németországi munkásmozgalmak előtörténete és az 1848/49-es német, valamint az ahhoz szorosan kapcsolódó magyar forradalom és szabadságmozgalmak állnak. E témakörökben már eddig is több tanulmánya jelent meg, így *Die deutschen Arbeiter in der ersten deutschen Revolution* (1950.), *Joseph Weydemeyer* (1968.), *Flugblätter der Revolution. Eine Flugblattsammlung zur Geschichte der Revolution von 1848/49 in Deutschland* (1970.). A felsoroltak között az utolsóban 141 rölap segítségével — melyeket német, osztrák, lengyel, magyar és a New York-i Public Library levéltárában tanulmányozott — már rámutat a németországi 48/49-es és a magyar forradalom összefüggésére. Élesen körvonalazza a német forradalom kezdeti mozgalmait: a forradalmárok szervezkedését, programját, követeléseit, a pártok kialakulását, a készülődő választásokat, az 1848-as frankfurti nemzetgyűlést, a demokraták küzdelmeit a porosz és osztrák árulással szemben, ugyanitt a német munkásság súlyt jelentő, pozitív szerepét. Rávilágít arra is, hogy a korszak szabadságmozgalmait, forradalmait nem voltak országhatárok közé szorított, izolált jelenségek; az értelmiség, munkásság, polgárság szolidáris: európai ügyeiként jelentkeztek.

Már e tanulmány is számos magyar történeti forrásmunkára és rölapra alapozott.

A szerzőnek nálunk megjelent műve: *Die ungarische Revolution von 1848/49 und die demokratische Bewegung in Deutschland* ugyancsak alapvető fontosságú történeti munkák, sajtóorgánumok alapján, valamint az Országos Levéltár anyagából merített rölapokkal — melyből tizenötöt függeléként közöl is — igazolja a német és a magyar szabadságmozgalmak szoros összefüggését. E nem publikált anyag forrásereje párhuzamosan növekszik annak a hatásnak kiderítésével, amelyet a magyar 48/49-es forradalom az osztrák és a német demokratikus megmozdulások kifejlésére gyakorolt. OBERMANN világos okfejtéssel érvel amellett, hogy a Magyarországon azon időszakban folytatott küzdelem miért erősíthette az osztrákok, németek hasonló harcát. Miért válhatott e harc Európaszerte kisugárzóvá, miként erősödött visszhangja internacionálissá.

Ami számunkra mindezek mellett különösképpen tanulságos, OBERMANN feltárja a rölapoknak a korszakban betöltött kommunikációs, tömegmanipuláló szerepét is. A rölapszerkesztőket a legmesszebb menő céltudatosság jellemzi. A megfogalmazás hangja szugesztív ráhatású: aki szabadságot, demokráciát akar — már-

pedig a revolúció táborába tömörültek kétséget kizáróan egy lélekkel ezt óhajtják —, az nem riadhat vissza anyagi, sőt véráldozattól sem. Az nem érheti be azokkal a kompromisszumos ígéretekkel, amelyeket a reakció kínál. A biztos győzelemért a végső erőfeszítéssel kell harcolni! Révilágitanak a hazug ellenpropagandára, a rágalomhadjáratokra, visszaélésekre. Nem kímélnék senkit és semmit, mert az ügyük érdekében nem engedhetik meg maguknak. Számítanak „Manifesztum”, „Felhívás”, „Híradás”, „Figyelmeztetés”, „Óvás” a legváltozatosabb tipográfiai lehetőségekkel élve appellál a tömeg érzelmeire, értelmére. Természetesen a reakció is él ezzel a fegyverrel: az ő röplapjaikat is ellensúlyozni kell, az ő befolyásolásukat is gyengíteni kell. Innen az érzelmi túlfűtöttség, lázasan hevült hangvétel. OBERMANN tudatosan emelte ki a röplap eszköziségének jelentőségét a tömegmegmozdulások résztvevői és vezetői között és a tanulmányt erről az oldaláról is vizsgálva a közvéleményszociológia körébe is utalunk kell.

E röplapok maguk is tanúi annak az illuzionista és nemegyszer szűklátókörű helyzetértékelésnek — és még számos egyéb komponenszt kell ideértenünk —, amely végül is a forradalmak bukásához vezetett. A röplapok az Állami Nyomda, EISENFELS Rudolf, TRATTNER-KÁROLYI, LANDERER és HECKENAST, LUKÁCS és társ., BUCSÁNSZKY Lajos és a bécsi U. KLOPF — A. EURICH vállalatai nyomdászainak az ügyszó méltó gondossággal készült termékei. Több olyan röplap is van, amely a nyomdát nem tünteti fel.

BEREND Iván bevezetőjében nagy elismeréssel köszöntötte Obermann-nak a munkáját: a közös német — magyar történelmi kutatóbizottság elsőnek publikált eredményét, melyet ezután magyar történészek Berlinben megjelenő műve követ.

DEZSÉNYI BÉLA

Lansky, Ralph: Bibliotheksrechtliche Vorschriften. Zweite Auflage. Erster Ergänzungsband. Frankfurt am Main, 1971, Vittorio Klostermann, 359 p.

A nyugatnémet könyvtári jogszabályok gyűjteménye már 1969-ben megjelent, előbb az első, majd a második kiadásban. Az előttünk fekvő munka az alapmű első pótkötete, amely önálló terjedelmes kötet formájában egészíti ki az első gyűjteményt. A kiegészítés azért lett ilyen vastok kötet, mert nemcsak az elmúlt három esztendő jogszabályait vették fel, hanem a köz-

művelődési könyvtárakra vonatkozó anyagot is, amely az alapkötetből teljes egészében kimaradt. Az „általános közkönyvtárakat” érintő törvények, rendeletek, utasítások stb. száma 45, természetesen az NSZK kezdetétől, tehát kb. 1950-től kezdve. Ilyenformán az új kötet és az alapmű együtt a könyvtári életet teljes szélességében mutatja be. Az előszó megemlíti, hogy erre azért volt szükség, mert a tudományos könyvtárügy és a közművelődési könyvtárügy egyre jobban összefonódik. Az alapmunka megjelenése óta igen sokan hiányolták a közkönyvtárakra vonatkozó szabályok kiadását, amit tehát a szerkesztők most pótolnak.

Az említett 45 jogszabályon kívül a pótkötetbe természetesen felvették az időközben kibocsátott törvényeket és rendeleteket is, bármilyen könyvtártípusra vonatkoztak. Ugyancsak beiktatták a módosításokat. E két kategóriából összesen 44 új jogszabályt vettek fel az új kiegészítő kötetbe.

A tekintélyes jogszabályanyag a következő fő fejezetekre oszlik: I. Általános kérdések; II. Beszerzés; III. Használat; IV. Személyi kérdések; V. Alapszabályok, ügyrendek, szerződések. Az általános kérdések külön alfejezetben közlik a tudományos és külön az általános nyilvános könyvtárak jogszabályait. Igen sok jogszabály jelent meg az 50-es évektől kezdve a beszerzési kérdésekben, ezért részletes a belső felosztás is: általános ügyek, vétel, kötelezpéldány-beszolgáltatás, hivatalos kiadványok besolgáltatása, hivatalos kiadványok cseréje, könyvek selejtezése. A személyi fejezet külön sorolja fel a tudományos dolgozókra és a középkaderekre, valamint a képzésre vonatkozó jogszabályokat. Az NSZK federális berendezését tükrözi az, hogy az összes fentemlített alfejezet a továbbiak során területi felosztást nyert: az élen sorakoznak a Szövetség által kibocsátott országos érvényű jogszabályok, majd következnek az egyes tartományok betűrendben (Baden-Württemberg, Bayern, Hessen, Niedersachsen stb.). A betűrendbe illeszkedik, Berlin (West) is. A jogszabályok szintje — tehát hogy törvényről, rendeletről vagy egyszerű utasításról, szabályzatról van-e szó — nem játszik szerepet a besorolásnál.

Az egész rendszer világos és áttekinthető, annál is inkább, mert mind a tartalomjegyzék, mind a szakmutató közli az alapmunkában szereplő és szövegükben természetesen újra nem közölt, de még érvényben levő jogszabályok címeit is. A jelen kötetben szereplő jogszabályokat azzal különbözteti meg, hogy „I”-es jelet alkalmaz egy olyan sorszám elé, amely vastagon szedve,

feltűnő formában szerepel a fejlécen, és így a kikeresést igen meggyorsítja.

A kiemelkedően fontos jogszabályok között megemlíthetjük a Deutsche Bibliothek felállítását Frankfurtban, a közművelődési könyvtárakra vonatkozó különböző tartományi irányelveket, illetve ezek módosításait. A közölt rendeleteken keresztül tanulmányozhatjuk a kötelespéldány-beszolgáltatás rendszerét az NSZK-ban vagy azt, hogy az ország mely nemzetközi szervezetekhez csatlakozott. Bő tapasztalatokat nyerhet az is, aki a képzésre vonatkozó jogszabályokat keres.

Ez a munka emlékeztet arra, hogy már több mint 6 esztendő telt el azóta, amióta TAKÁCS József munkája: *A könyvtári szolgálat jogi szabályozása az OKDT kiadásában* nálunk megjelent.

GOMBOCZ ISTVÁN

Manzi, Pietro: La tipografia napoletana nel 1500. Annali di Mattia Cancer ed eredi (1529—1595). Firenze 1972 Olschki. 255 l., XLIV t. (Biblioteca di bibliografia Italiana. LXV.)

A neves firenzei cég, az Olschki cég gondozásában Pietro MANZI sorozatának, amelyben a 16. századi nápolyi nyomtatványokat tárja fel, újabb tagja látott napvilágot. Az összesen nyolc kötetre tervezett műből a most megjelent könyv már a negyedik: az első 1968-ban Nicolo Antonio STIGLIOLA (1593—1606), a második 1970-ben Giovanni SULTZBACH (1529—1544), a harmadik 1971-ben Sigismondo MAYR és örökösei, Giovanni Antonio DE CANETO, Antonio DE FRIZIS és Giovanni PASQUET DE Sallo (1503—1535) és most 1972-ben a negyedik Mattia CANCER és örökösei (1529—1595) tevékenységéről ad számot. Ezek közül a SULTZBACH- és a STIGLIOLA-féle köteteket e folyóirat hasábjain már ismertette TOMBOR Tibor (1969. évfolyam 185—186. lap és 1972. évfolyam 155. lap). Miután ez a legújabb rész szerkezete, módszere stb. azonos az előzőkével, helyesnek

látszik ez alkalommal az egész műről és általában a 16. századi itáliai nyomtatványok publikálásáról megemlékezni.

A 16. századi Itália — Franciaország után — a legtöbb nyomdával és kiadvánnyal büszkélkedhet. Sajnos éppen ez a gazdagság az, amely egyben nehezíti ezek tervszerű regisztrálását és publikálását. Eddig csupán két tartomány (Piemonte és Sardegna) területén megjelent 16. század nyomtatványok összefoglalására került sor. Marina Bersano BEGEY és Giuseppe DONDI húsz piemontei városból összesen 1550 kiadványt ismertetett (*Le cinquecentine piemontesi. I—III.* Torino 1961—1966). Szardínia szigetén csak annak fővárosában, Cagliariiban működött nyomda, amelynek ma Luigi BALSAMO összeállítása szerint 78 kiadványa ismeretes (*La stampa in Sardegna nei secoli XV e XVI.* Firenze 1968). Néhány város esetében, ahol a nyomdai tevékenység nem volt túlságosan nagy, 1800-zal bezárólag készült összefoglalás. Így Dennis E. RHODES Viterbóból 30 (*La stampa a Viterbo „1488”—1800.* Firenze 1963), Luigi MORANTI pedig Urbinóból 50 (*L'arte tipografica in Urbino 1493—1800.* Firenze 1967) 16. századi kiadványt írt le.

A nagyobb nyomdahelyek közül — a már említett Torino kivételével — eddig csak a nápolyi kiadványok rendszeres feltárására került sor. E város különben is talán a legrészletesebb feldolgozással büszkélkedhet már a 15. századi nyomdászatot illetően (FAVA, Mariano—BRESCIANO, Giovanni: *La stampa a Napoli nel XV secolo. I—II & atlante.* Halle a. S. 1911—1913). Sőt már korábban kezdő lépések történtek a 16. század anyagának publikálására is (BRESCIANO, Giovanni: *Neapolitana I.* Halle a. S. 1905; II. Firenze 1936 — BRESCIANO, Giovanni: *Le insigne dei tipografi napoletani dei sec. XV e XVI.* Napoli 1919). Így MANZI vállalkozása nemcsak hagyományokat folytat. Kívánjuk és reméljük, hogy ennek közlése mielőbb befejeződjék, ami további komoly segítséget fog jelenteni a 16. századi nyomtatványokkal foglalkozóknak.

BORSA GEDEON

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Sós Attila

A kézirat nyomdába érkezett 1973. V. 2. — Terjedelem: 11,20 (A/5 ív)

73.74987 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Michel, Henri</i> : La Résistance française et la littérature de la Résistance	117
<i>Boronkai Iván</i> : A Vatikáni Könyvtár ismeretlen Janus Pannonius-kódexe	128
<i>Borsa Gedeon</i> : A budai Hess-nyomda új megvilágításban	138
<i>V. Kovács Sándor</i> : Elvesztettnek hitt decasok Bél Máttyás kéziratos Adparatusából	150
<i>D.-Szemző, Piroška</i> : La carrière de Jules Verne en Hongrie	158

K Ö Z L E M É N Y E K

<i>Végh Ferenc</i> : Székely István világkrónikájának glosszázott példánya	171
<i>Dán Róbert</i> : Még egy kötet Apácai könyvtárából	172
<i>Ritoók Zsigmondné</i> : Debreceni Ember Pál egyháztörténetének kéziratái. I.	175
<i>Kókay György</i> : Előkerült a Pressburger Kundschaftsblatt (1781) két száma	185
<i>Vértesy Miklós</i> : Adatok a kiegyezéskori sajtóviszonyainkra	186
<i>Muzsnay Árpád</i> : Krüzselyi Erzsébet irodalmi hagyatéka	189
<i>Kálmán Lászlóné</i> : Álcázott kommunista kiadvány a fasiszta Németországban	192
<i>Markovits Györgyi</i> : Filozófus-író és a munkásmozgalmi irodalom (Sándor Pál)	193
<i>Héberger Károly</i> : 125 éves a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	202

F I G Y E L Ő

<i>Mezey László</i> : A Fragmenta Codicum szabályzata	211
<i>Borsa Gedeon</i> : Három erdélyi ősnymtatvány-katalógus	213
<i>Zsidai József</i> : Egy könyvtári és tudománytörténeti érdekesség a Kopernikusz- évforduló alkalmából	216
<i>Markovits Györgyi</i> : Magyar író a franciaországi baloldali irodalomról	216
<i>Tódor Ildikó</i> : A „Tiszántúli személyi bibliográfiák” első kötetéről	218
<i>Kovács Zoltán</i> : Vitéz János emlékkiállítás Esztergomban	222
<i>Holl Béla</i> : A kétszáz éves váci nyomdászat	225
<i>Dán Róbert</i> : Scheiber Sándor köszöntése	227
<i>R. M.—V. K. S.</i> : Az MTA Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának működéséről (1972. júl.—1973. ápr.)	228

S Z E M L E

<i>Kiss Jenő</i> : Libraries in Hungary (<i>Havasi Zoltán</i>)	231
<i>Bak János</i> : Magyarország könyvkiadása. 1945—1969 (<i>Somkúti Gabriella</i>)	232
<i>Markarjan, E.</i> : A marxista kultúraelmélet alapvonalai (<i>Szili József</i>)	233
<i>Gombocz István</i> : A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (<i>Végh Ferenc</i>)	234
<i>Heves megyei sajtóbibliográfia (1838—1970) (Nagydiósi Gézané)</i>	234
<i>Fejér megyei könyvtári Minerva (Tóth János)</i>	236
<i>A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei. 1972. (B. Juhász Erzsébet)</i>	237
<i>Semmelweis, K.</i> : Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts (<i>Borsa Gedeon</i>)	237
<i>Bridge, F. R.</i> : The Habsburg Monarchy 1804—1918 (<i>Jeszzenszky Géza</i>)	239
<i>Obermann, K.</i> : Die ungarische Revolution von 1848/49 und die demokratische Bewegung in Deutschland (<i>Dezsényi Béla</i>)	240
<i>Lansky, R.</i> : Bibliotheksrechtliche Vorschriften (<i>Gombocz István</i>)	241
<i>Manzi, P.</i> : La tipografia napoletana nel 1500 (<i>Borsa Gedeon</i>)	242

TABLE DES MATIÈRES

ÉTUDES

<i>H. Michel</i> : La Résistance française et la littérature de la Résistance	117
<i>I. Boronkai</i> : Le Codex Janus Pannonius inconnu de la Bibliothèque de Vatican	128
<i>G. Borsa</i> : L'imprimerie Hess de Buda sous une lumière nouvelle	138
<i>S. V.-Kovács</i> : Des décasyllabes du manuscrit Adparatus de Mathias Bél supposés perdus	150
<i>P. D.-Szemző</i> : La carrière de Jules Verne en Hongrie	158

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>F. Végh</i> : Un exemplaire glossé de la chronique mondiale d'István Székely	171
<i>R. Dán</i> : Encore un volume de la bibliothèque d'Apácai	172
<i>Mme Zs. Rátoók</i> : Les manuscrits de l'histoire de l'Église de Pál Debreceni-Ember. I.	175
<i>Gy. Kókay</i> : Deux numéros de Pressburger Kundschaftsblatt (1781) retrouvés	185
<i>M. Vértesy</i> : Données sur les conditions de la presse à l'époque du compromis austro-hongrois	186
<i>A. Muzsnay</i> : L'héritage littéraire laissé par E. Krüzselyi	189
<i>L. Kálmán</i> : Une édition communiste camouflée en Allemagne hitlérienne	192
<i>Gy. Markovits</i> : Écrivain-philosophe et la littérature de mouvement ouvrier (Pál Sándor)	193
<i>K. Héberger</i> : La Bibliothèque Centrale de l'Université Polytechnique de Budapest a 125 ans	202

CHRONIQUE

<i>L. Mezey</i> : Statuts des Fragmenta Codicum	211
<i>G. Borsa</i> : Trois catalogues-incunables transylvaniens	213
<i>J. Zsidai</i> : Une curiosité de bibliothèque et d'histoire des sciences à l'occasion de l'anniversaire de Copernic	216
<i>Gy. Markovits</i> : Un écrivain hongrois sur la littérature de gauche française	216
<i>I. Tódor</i> : Sur le premier volume des «Bibliographies des personnes de Tiszántúl»	218
<i>Z. Kovách</i> : Exposition commémorative de János Vitéz à Esztergom	222
<i>B. Holl</i> : La typographie de Vác a 200 ans	225
<i>R. Dán</i> : Professeur Sándor Scheiber a 60 ans	227
<i>M. R.—S. V.-K.</i> : Les activités de la Commission de travail de l'histoire de livres et bibliographique de l'Académie des Sciences de Hongrie (juillet 1972—avril 1973)	228

REVUE

<i>J. Kiss</i> : Libraries in Hungary (<i>Z. Havasi</i>)	231
<i>J. Bak</i> : La publication des livres en Hongrie (1945—1969) (<i>G. Somkuti</i>)	231
<i>B. Markarjan</i> : Les principaux éléments de la théorie de civilisation marxiste (<i>J. Seili</i>)	233
<i>I. Gombocz</i> : Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires (<i>F. Végh</i>)	234
Bibliographie de presse du Comité Heves (1838—1970) (<i>Mme G. Nagydiósi</i>)	234
Mimosa de bibliothèques de Comité Heves (1838—1970)	234